

СПЕЦИАЛИЗИРАН НАУЧЕН СЪВЕТ ПО
ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ ПРИ ВАК

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ
РИЛСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ИЗКУСТВАТА
КАТЕДРА „КУЛТУРОЛОГИЯ“

ДМИТИРИЯ КОСТАДИНОВА СПАСОВА

ДРЕВНИ МАГИЧЕСКИ ПРАКТИКИ В НАРОДНАТА
МЕДИЦИНА ОТ ЮГОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

АВТОРЕФЕРАТ
на
Дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „доктор“

Научна специалност:
05.04.09 Фолклористика

Научен ръководител:
доц. д.н.к. Васил Марков

Рецензенти:
1. ст.н.с. I ст. д.фн Радост Иванова
2. доц. д-р Пламен Бочков

София 2010

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на разширен заседание на катедра „Културология”, Факултет по изкуствата, ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград, състояло се на 16.06.2009 г.

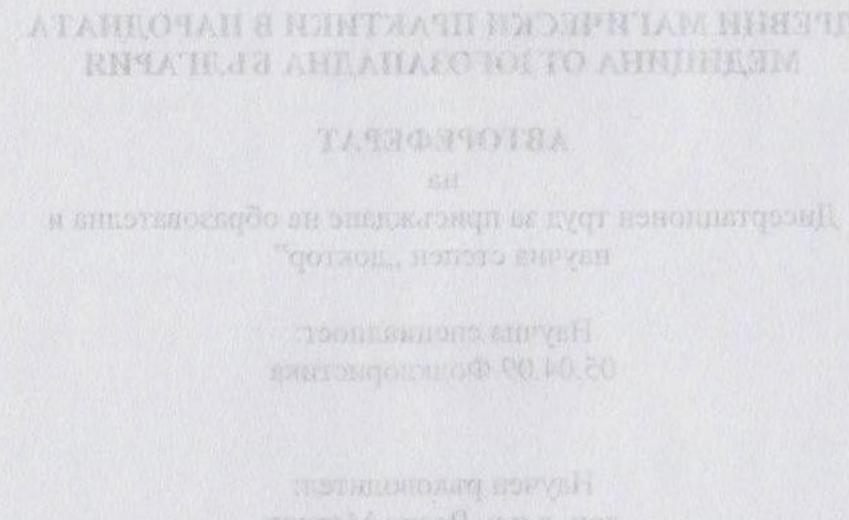
Научна специалност: 05.04.09 Фолклористика

Дисертационният труд се състои от въведение, пет глави, заключение, използвана литература и приложение с общ обем 234 страници, от които 50 страници приложение.

Обект на изследване в дисертационния труд са магическите практики в българската народна медицина, известни под общото наименование баяния. Териториалният обхват е Югозападна България – съвременната административна Благоевградска област. Югозападна България е перспективна за изследване на архаизми във фолклора, заради географското разположение на селищата. Голяма част от тях, особено тези по долината на р. Места, са отдалечени и откъснати от градовете, което дава възможност да се документират и днес интересни обичаи, празници и магически практики от народната медицина.

Баяниятата са едни от най-консервативните обреди от българската традиционна култура. Предпоставка за това е изискването да се запази в тайна магическото им слово, което за разлика от ритуала остава „скрито” неразбрано от болните, потърсили такъв тип лечение. Освен това баяниятата са достъпни само за ограничен кръг от хора, което също допринася за запазването им като „тайно знание”. Умението да се лекува чрез баене се придобива след посвещаване по права линия – предава се от майка на дъщеря или от баба на внучка и остава в семейството. Баячката още приживе избира своя заместница и в определен момент и предава уменията си. В голяма част от случаите това става тогава, когато действащата баячка прецени, че е твърде стара или болна, за да лекува или когато получи знак, че трябва да спре.

Веднъж започната практиката си, новата баячка лекува по модела на своята предшественица. Той се спазва стриктно и не се променя, защото се счита, че точното повторение на магическата практика е от особено значение. Единствено така се гарантира, че лечението ще доведе до положителен резултат и болният ще оздравее. Всяка лечителка трябва стриктно да пази тайната. Ако я

Публичната защита на дисертацията ще се състои на 10.02. 2010 г. (сряда) от 15.00 ч. в гр. София, бул. „Шипченски проход” № 52, бл. 17 на БАН, зала 102

Материалите по защитата са на разположение в стая 714, бл. 17 на БАН, София 1113, бул. „Шипченски проход” 52.

каже или предаде на друг човек, загубва силата да лекува. Стремежът да се запази тайната на магическия текст и точно да се спазва последователността на отделните части на обреда е спомогнал за запазването на множество архаични елементи в народните баяния.

Теза: Изследванията върху българската народна култура през последното столетие показват архаичността на редица празници и обичаи. Тази архаичност е характерна и за баянията. Магическите практики за лекуване възникват в дълбока древност и на базата на хилядолетното си развитие съдържат наслоявания от различни исторически епохи. В съвременните баяния, особено в тези, които са разпространени най-широко може да се наблюдава античен пласт. Като структура и цел те са аналогични на магическите практики на древната средиземноморска и близкоизточна култура, която българската култура, както и културите на всички страни от този регион наследяват.

Цел: Да се изследва античното наследство в баянията от Югозападна България чрез съпоставка с известните от древността магически практики за лекуване.

Задачи:

- Да се представят записаните на терен в Югозападна България магически практики за лекуване като емпирична база за структурен и семантичен анализ на данните.

- Да се проследи семантиката на обредите като цяло и на отделните елементи на обредната практика в диахронен план и да се потърсят структурни и семантични паралели с известните антични магически практики.

- Да се откри древното източносредиземноморско и близкоизточно културно наследство.

Структура - Настоящата работа е структурирана в пет глави. Съдържа въведение, заключение и приложение с автентични лечебни магически текстове.

Първа глава - *Междокултурните контакти и динамиката на културата* разглежда междукультурните контакти като предпоставка за взаимодействие и културна дифузия. На базата на културната дифузия се разпространяват необходимите културни иновации хоризонтално – между културите на етноси, социални групи или отделни индивиди с еднакъв статус и вертикално – между култури с неравен статус.

В първия параграф на главата - *Взаимодействие на културите. Същност* се разглежда възникналата през XIX век теория на дифузионизма, основоположниците на която поддържат тезата, че явленията на културата не са повлияни единствено от еволюцията на обществото. Те считат, че културните постижения тръгват от един или няколко центрове навън и се заимстват и усвояват от много други общества. Основният източник на културно развитие и единство на човешките явления се явява не способността на човешкото съзнание да изобретява, а склонността да имитира поведението на другите и да заимства техния опит. Преминаването от една култура в друга дифузионистите определят като главен механизъм на културната динамика.

В следващия параграф - *Историческите типове и мяхната индивидуална неповторимост* са представени теориите на Освалд Шпенглер и Арнолд Тойнби за историческите типове култури.

Шпенглер разглежда историята на културата като цикъл и създава теория, противостояща на еволюционизма. Според него цивилизацията наподобява живите организми и съответно всяка култура преминава през характерните за тях цикли – раждане, разцвет, зрялост и упадък. Шпенглер

Често при протичането на баянията се изиска обредно поведение от страна на участниците, изразяващо се основно в мълчанието. В магията забраната да се разговаря е най-силна в тези моменти, когато може да се влезе в контакт с другия свят. Ето защо тя е толкова характерна за баянията. Баянията протичат в контакт с отвъдното и мълчанието се явява средството човек да остане незабелязан, невидим и невредим.

СПРАВКА

за научните приноси в дисертацията на

Димитрия Костадинова Спасова

, „Древни магически практики в народната медицина от Югозападна България“

1. Събран е богат емпиричен материал за баяния от Югозападна България, най-значимата част от който е представен в приложението към дисертационния труд.
2. Проследени са в диахронен план структурните паралели между съвременните очистителни обреди за лекуване и аналогични магически практики с катартическо въздействие от античната източносредиземноморска култура.
3. Анализиран е обредът за отключване на късмета, записан като жива магическа практика, засвидетелствана в началото на XXI век. Той е определен като наследник от античните обреди за преход.
4. Леенето на олово и обръщането на пласа за лекуване на уплахи са определени като обреди, целящи създаването на вещен двойник, съответно на болестта и на болния, чрез които се осъществяват едни от най-архаичните методи за магическо въздействие – въздействие върху болестта или болния на базата на тяхно изображение.
5. Магическите практики за лекуване на самодивските болести са определени като най-архаичните като структура, символика и функции обреди от българската народна медицина, наследници на античните методи за омилостивяване на силите на земята, от които зависи плодородието и здравето.
6. Проследени са архаичните корени на основни елементи на баянията като: обредното време, обредното място, обредното поведение и обредното покриване